

V. SZÚCS IMOLA

„Új magyar énekbeszéd” – 1936 Egy elfelejtett magyar operafelvétel

A Bartók-hangarchívum 1981-es kiadásakor a Babitsné–Makay gyűjtemény egyik darabja minőségi kifogások miatt kimaradt az összeállításból. A felvételen *A kékszakállú herceg vára* 1937. december 2-i előadásának Magyar Rádió általi közvetítése hallható.¹ Bár a magyar nagyközönség előtt ez a hanganyag ilyen módon rejtve maradt, megjelent a Grandi Maestri Alla Scala sorozatban, így ma is tanulmányozható.² A felvétel több szempontból is jelentősnek tekinthető: egyrészt mint a háború előtti első teljes magyar operafelvétel, másrészt mint az egyetlen, Bartók Bélával közösen létrehozott, vagyis az ő eredeti elképzeléseit is tartalmazó *Kékszakállú*-interpretáció rögzítése.³

Az 1936-os felújítás és a keletkezés körülményei

A kékszakállú herceg vára 1918-as premierje után a felújításra – Balázs Béla személye miatt – csak közel 18 év múlva került sor.⁴ Bartók Béla visszaemlékezése szerint

¹ UHRMANN György: „Zene Bona”, *HiFi Magazin* (<http://hifimagazin.hu/HFMCD/HFM/CIKKEK/HFM3603.HTM>, utolsó letöltés: 2017. május 7.). A „Babitsné/Makay gyűjtemény” keletkezéséről és további sorsáról a Bartók-hangarchívum kísérőfüzetében viszonylag részletes leírás található, a hagyaték több darabját a gyűjteményben kiadták. Lásd SOMFAI László: „Bartók felvételek magángyűjteményekből”, in SOMFAI László – SEBESTYÉN János – KOCSIS Zoltán (szerk.): *Bartók hangfelvételei. Centenáriumú összkiadás*, 2. album kísérőtanulmánya (Budapest, Hungaroton, 1981), LPX12334-38. Amint Uhrmann György idézett cikkében beszámol róla, a *Kékszakállú* felvétele azért nincs a kiadott felvételek között, mert a gyűjtemény összeállításakor a szerkesztők a minőségét nagyon gyengének találták.

² Bár a lemez adatainál a premier dátuma szerepel, mivel korábbi rögzítésről vagy közvetítésről nincs tudomásunk, nyilvánvaló, hogy az első rádióadás rögzítéséről van szó. Lásd BARTÓK Béla: *Herzog Blaubarts Burg*. Sergio Failoni vez., Kékszakállú: Székely Mihály, Judit; Némethy Ella (Budapest, Grandi Maestri alla Scala, 1936. október 29.), CD, MC 2015.

³ UHRMANN, uo.

⁴ Balázs Béla elkötelezett kommunista lévén a Tanácsköztársaság lelkes híve volt. A kommunista hatalomátvétel után helyettes népbiztosi tisztséget vállalt, tagja lett az írói direktoriumnak, továbbá katonai szolgálatot teljesített a Vörös Hadseregben. A kommunisták bukását követően hamis papírokkal, elmaszkírozva Bécsbe szökött. A Tanácsköztársaság leverése után pedig egy emigráns kommunista személye nem volt kívánatos, még plakáton szereplő szövegíróként sem. Vö. BALÁZS Béla: *Napló*, vál., kiad., jegyz. FÁBRI Anna (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1982), 566., valamint SZALAI Miklós: „A sötétség és a fény zenéje”, in LÁSZLÓ Ferenc: *Bartók dolgozatok* (Bukarest, Kriterion, 1974), 26.

1922-ben már folytak *A kékszakállú herceg vára* és *A fából faragott királyfi* próbái, amikor az Operaház vezetősége névtelen levelet kapott. „Az Operához küldött levél nem csak engem fenyegetett meg, hanem az Operaház igazgatóságát is arra az esetre, ha az én magyartalan művemet elő merik adni.” – nyilatkozta Bartók.⁵ 1930-ban újra felmerült az előadás gondolata. Ekkor Radnai Miklós, az Operaház igazgatója a közönség „legalábbis jelentős részének hangulatával és érzékenységgel, továbbá a sajtó egy részének álláspontjával” számolva halasztotta a művek előadását, kifejezve szándékát, hogy arra mégis „valamilyen utat-módot” találjon.⁶

Balázs Béla ekkor, hogy az előadás személyében keresendő akadályát elhárítsa, Bartók Bélához címzett levelében lemondott mind az őt illető jogdíjakról (a zeneszerző javára), mind pedig arról, hogy nevét a plakáton szövegíróként feltüntessék.⁷ 1934-ben Radnai Miklós két emberét Bartók Bélához küldte, tudakolva, mik a kívánságai a felújítás során, és ígérve, hogy valamennyit teljesíteni fogja.⁸ Szeptemberre létre is jött egy szerződés az Operaház és Bartók Béla között a felújításról, ám a szerző 1934. szeptember 12-i levelében ennek felbontását kérte.⁹ Végül csak 1935-ben, Radnai Miklós váratlan halála után került sor az új színrevitelre.¹⁰ A Radnait az Operaház igazgatói székében követő Márkus László következő évadra vonatkozó legfontosabb tervei között már felsorolta *A kékszakállú herceg vára* felújítását, melynek bemutatóját 1936. október 29-ére tűzték ki.¹¹

A rendezéssel és díszlettervezéssel az Operaház az akkor még fiatal Nádasy Kálmánt és Oláh Gusztávot bízta meg. Nádasy egyik első dolga volt felkeresni Bartókot útbaigazításért, aki ekkor még azt válaszolta, hogy nem akarja megkötni a rendező kezét és fantáziáját. Annyit árult el, hogy a darab műfaja ballada, amiben sűrítéssel él, és a mű során a szimbolizmustól az egyre konkrétabb felé halad.¹² A komponista végül mégis segítette jelenlétével és útmutatásaival a próbafolyamatot, és ezeket az útmutatásokat Nádasy Kálmán a későbbiekben is a „legfontosabb

⁵ KRISTÓF Károly: *Beszélgetések Bartók Bélával* (Budapest, Zeneműkiadó, 1957), 9–10.

⁶ Radnai Miklós levele Bartók Bélának 1930. május 19-én. Lásd ifj. BARTÓK Béla: *Bartók Béla műhelyében* (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981), 192–193. (9. kép).

⁷ VIKÁRIUS László – PÁVAI István (szerk.): *Bartók Béla élete levelei tükrében* (Budapest, MTA Zene-tudományi Intézet – Hagyományok Háza, 2007), CD-ROM. Balázs Béla levele Bartók Bélának, Párizs, 1930. november 5. Bartók Béla ezt követő külföldi útjai során számolt el Balázs Bélának az őt illető jogdíjakkal.

⁸ A két követ Ferencsik János és Jan Cieplinsky lengyel balettmester volt. Lásd Ferencsik János visszaemlékezését in BÓNIS Ferenc: *Tizenhárom találkozás Ferencsik Jánossal* (Budapest, Zeneműkiadó, 1984), 62.

⁹ VIKÁRIUS – PÁVAI, uo.

¹⁰ L. V.: „Radnai Miklós meghalt”, *Pesti Hírlap* 57/251 (1935), 10. Mind az esetről, mind a temetésről számos újság beszámolt.

¹¹ „Márkus László igazgató nyilatkozata az Operaház új műsortervéről”, *Nemzeti Újság* 18/137 (1936. június 17.), 13.

¹² „Regőczi Lilla riportja Nádasy Kálmánnal”, *Új Zenei Újság* (1959. május 29.). A Rádióban elhangzott riport gépelt változata. Lásd *Magyar Állami Operaház sajtó kritika könyve* (1958/1959). A Magyar Állami Operaház Archívuma, Sajtó archívum.

instrukciók”-nak tekintette.¹³ Hogy a szerző jelenléte nem csak a rendező és díslettervező számára jelentett hathatós és nélkülözhetetlen segítséget, rögtön világos lehetett mindenki számára, mikor a Kékszakállút éneklő Székely Mihály és Sergio Failoni karmester között vita robbant ki. Az olasz Failoni, bármennyire érezte is Bartók muzsikáját, a magyar prozodiával egyáltalán nem tudott mit kezdeni, Székely Mihállyal ellentétben.¹⁴ A karmester ragaszkodott a konkrét, leírt ritmusértékekhez, Székely Mihály pedig csak iránymutatásnak tekintette azt, alkalmazkodó ritmusban énekelve szólamát (1. kottapélda).¹⁵ Kotta szerint:

Molto andante

Ugy-e, Ju-dit jobb vol-na most Vő-le-gé-nyed kas-té-lyá-ban:
Ugy-e, Ju-dit jobb vol-na most Vő-le-gé-nyed kas-té-lyá-ban:

1. kottapélda. A Kékszakállú herceg szólama kotta szerint, illetve Székely Mihály interpretációjában¹⁶

A vitát végül Bartók döntötte el, Székely Mihály javára: „Aki ennyire érzi ezt a művet, annak mindent meg szabad benne csinálni.” Az énekes kérésére néhány helyen a herceg szólamát is átírta, hogy jobban igazodjon annak mély basszusához (1. fakszimile).¹⁷

Nádasdy Kálmán és Oláh Gusztáv szintén Bartók Bélával egyeztetve alkotta meg a rendezést és színpadképet.¹⁸ Ebben az előadásban „többsíkú misztérium-színpad”-ot építettek fel, azzal a szándékkal, hogy a középkori misztériumjátékokkal hozzák összefüggésbe a darabot. A színpad eredeti síkját nem is használták, az énekesek olykor tizenhat méter magasban játszottak.¹⁹ A hét ajtót a közönséggel szemben helyezték el, hogy abba a nézők is beláthassanak. Az ajtók mögötti tartalmat immár szimbolikus

¹³ GÁCH Marianne: „A kékszakállú herceg vára felújításáról”, *Film Színház Muzsika* 3/20 (1959. május 15.), 27.

¹⁴ „Ez a karmester nemcsak fejből dirigált, hanem lélekből is. Nemcsak bravúrosan tudja, hanem mélyen át is éli a Bartók-muzsikát.” (Tóth Aladár). Lásd Dr. VIOLA György: *Operafejedelmek* (Budapest, Népszava, 1986), 26.

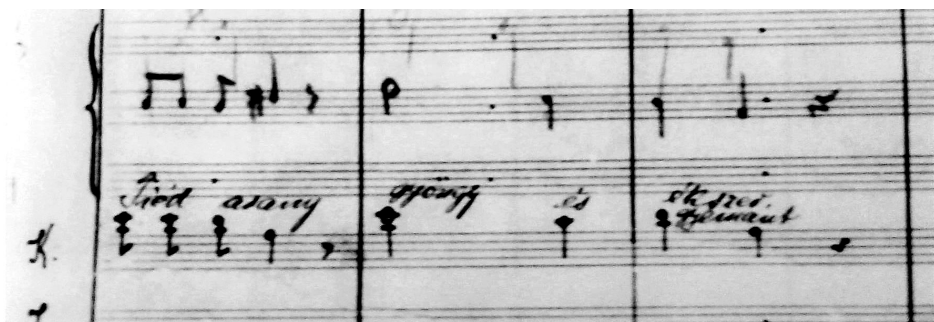
¹⁵ VÁRNAI Péter: *Székely Mihály* (Budapest, Zeneműkiadó, 1967), 32.

¹⁶ Ua.

¹⁷ VIOLA *Operafejedelmek*, 28–29.

¹⁸ „Némethy Ella, Székely Mihály és Failoni »A kékszakállú herceg vára« felújításáról”, *Az Est* 27/248 (1936. október 29.), 6.

¹⁹ „Sír a várad, Kékszakállú! Csütörtökön újítják fel Bartók operáját”, *Függetlenség* 4/248 (1936. október 29.), 6.

1. fakszimile. Székely Mihály számára beírt változtatások az eredeti szólam fölött
A kékszakállú herceg vára kéziratában. BTK Zenetudományi Intézet, Bartók-archívum

tárgyak jelezték, a fegyveresházat például egy szál kard.²⁰ Nádasy nem mondott le a fényhatásokról sem: „Soha még rendezői példányba ennyi világítási változást nem jegyeztünk be.”²¹

A két szereplő egy szerpentinszerű emelkedő úton jutott fel fokozatosan a hetedik ajtóig.²² A rendezés főleg Juditnak hagyott szabad gesztikulációs teret, a Herceg gyakran állt mozdulatlanul, amiért aztán egy, a koncepciót nem ismerő újságíró bírálta is a „merev” Székelyt.²³ A *Nyugat* viszont éppen a sok mozgást kifogásolta: „A feltáruuló ajtók crescendo–diminuendója elveszett a fölösleges mozgásban, lépcsőn–mászkalásban.”²⁴ A Regös szerepét ebben a színre állításban – Nádasy Kálmán 1959-es nyilatkozata szerint szintén Bartók kérésére – mellőzték, és ez, néhány előadás kivételével, egészen a nyolcvanas évekig így is maradt.²⁵ „Ez a felújítás felér egy bemutatóval. A régi előadásból, a régi rendezésből, a régi szövegből kő-kövön nem maradt. Új »Kékszakállú« ismer meg csütörtökön a közönség.” – írta a premierről az *Esti Újság*.²⁶ A bemutató hatalmas siker volt, a jelenlévő zeneszerzőt több mint tízszer hívta a függöny elé a közönség.²⁷ Az előzőhöz képest megfoghatóbb, mégis misztikus

²⁰ OLÁH Gusztáv: „Bartók és a színház”, in BURDA Zita – DOMOKOS Dániel (szerk.): *Bartók a színpadon* (Budapest, Osiris, 2006), 15. Az 1918-as premieren az ajtók mögötti tartalmat még csak fényekkel jelezték.

²¹ Oláh Gusztáv nyilatkozata az *Esti Kurír*nak. Lásd DEMÉNY János: „Bartók Béla pályája delelőjén”, in SZABOLCSI Bence – BARTHA DÉNES (szerk.): *Zenetudományi tanulmányok Bartók Béla emlékére* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962) (*Zenetudományi Tanulmányok* 10), 559.

²² OLÁH *Bartók és a színház*, 16.

²³ Székely Mihálynak „csupán túlzott merevsége szorul fellazításra”. Lásd Kv.: „»A kékszakállú herceg vára«. Bartók Béla operájának felújítása az Operaházban”, *Magyarország* 43/249 (1936. október 30.), 8.

²⁴ „Keszi Imre: Két Bartók-bemutató”, idézi DEMÉNY *Bartók*, 562.

²⁵ „Bartóknak az volt a véleménye, hogy a közönségnek ilyesfélétet nem kell magyarázni, mindezt a mű egészének kell elmondania.” Vö. GÁCH *Kékszakállú*, 27.

²⁶ „Sír a várad, Kékszakállú! Csütörtökön újítják fel Bartók operáját”, *Függetlenség* 4/248 (1936. október 29.), 6.

²⁷ VÁRNAI *Székely Mihály*, 31.

rendezést általában szívesen fogadták, bár a *Magyarország* felrótta hibájául, hogy a vár, „Judit és a kékszakáll viaskodásának gótikus transzparensé” néha a varieték színes revüképeinek csillogásával is versenyez.²⁸ Az ősbemutató óta ekkor tizennyolc év telt el, így az opera zenéje már nem volt annyira merész és szokatlan a hallgatóság számára. Fogadtatása ezért már sokkal egységesebben pozitív volt, csupán néhányan hiányolták a „lelkiséget”, az „üdítő dallamosságot” az „atonalitás hangzivarában”, amelyből „ma még csak Bartók Béla és rajongóinak füle hallja meg a jövő zenéjét.”²⁹ Az újságok egymással versenyezve dicsérték Székely Mihály „emberfölötti alakká növő sötét lovag”-ját, a Juditot éneklő Némethy Ella „megrázó, lírai” alakítását, és a „nagy elmélyülésről és átérzésről tanúskodó” Sergio Failonit.³⁰ Egyedül Jemnitz Sándornak nem tetszett egyik sem, aki példázatául annak, hogy a darab hányféleképpen értelmezhető, támadta a címszereplőket *Az Estben* tett nyilatkozatukért is, mondván, amit ők a műről mondtak, fölösleges miszticizálás, és a darabban egyáltalán nincs benne.³¹ Támadta továbbá a beszédszerúséget, ami „nem szabadul el az ívelő dallamvonalba.” Az „új magyar énekbeszéd” megteremtését üdvözölte ugyanakkor az *Esti Újság*.³²

Két felvétel – 1937 és 1956

Babitsné Török Sophie rádióadás-felvétele után *A kékszakállú herceg vára* hanganyagának rögzítésére csak 1951-ben, illetve 1956-ban került sor, stúdióköörülmények között.³³ Utóbbi lemezeknek már csak egy közreműködője, Székely Mihály volt az, aki még közvetlenül együtt dolgozott a szerzővel. Az 1937-es előadás hanganyagának vizsgálatakor számolni kell a készítés körülményei okozta jelentős háttérzajjal is, valamint azzal, hogy a színrevitel bírálatakor említett „fölszemes mozgás, lépcsőn-mászkalás” miatt a hangzás dinamikája sem egyenletes. A két felvétel összevetésekor mégis

²⁸ Kv *Kékszakállú*, 8.

²⁹ Dietl FEDOR: „A kékszakállú herceg vára – Bartók dalművének felújítása”, *Nemzeti Újság* 18/249 (1936. október 30.), 13.; GAJÁRI István: „A kékszakállú herceg vára – felújítás az Operaházban”, *Az Újság* 12/49 (1936. október 30.), 11. Az 1918-as premieren a mű még rendkívül megosztónak bizonyult. Lásd „A kékszakállú herceg vára. Bartók Béla operája”, *Budapesti Hírlap* 38/123 (1918. május 25.), 1–2.; dr. BÉLDI Izidor: „A kékszakállú herceg vára”, *Pesti Hírlap* 40/123 (1918. május 25.), 5.

³⁰ H–ó: „A kékszakállú herceg vára. Az Operaház mai Bartók reprízé”, *Az Est* 27/249 (1936. október 30.), 6., valamint Kv *Kékszakállú*, 8., továbbá T. D.: „A kékszakállú herceg vára – Bartók dalművének felújítása az Operában”, *Függetlenség* 4/249 (1936. október 30.), 6.

³¹ Némethy Ella és Székely Mihály a magyar népballadákkel rokonította az operát, amiképpen Bartók Béla is. Lásd „Némethy Ella, Székely Mihály és Failoni »A kékszakállú herceg vára« felújításáról”, *Az Est* 27/248 (1936. október 29.), 6. Lásd még JEMNITZ Sándor: „»A kékszakállú herceg vára« 18 év után fölújított Bartók-opera”, *Népszava* 64/248 (1936. október 30.), 6.

³² Dr. TÓTH Dénes: „A kékszakállú-herceg vára (Bartók-repríz az Operaházban)”, *Esti Újság* 1/79 (1936. október 30.), 8.

³³ Az 1956-os felvétel: Ferencsik János vez., *Kékszakállú: Székely Mihály, Judit: Palánkay Klára* (Budapest, Hungaroton, 1956), CD, HCD 11001. Az 1951-es felvétel: Georgés Sebastian vez., *Kékszakállú: Székely Mihály, Judit: Palánkay Klára* (Budapest, Arlecchino, 1951), CD, ARL 109. Mivel Magyarországon a Hungaroton felvétele terjedt el széles körben, jelen tanulmány azt használja az összehasonlítás alapjául.

tökéletesen világossá válik, hogy miért üdvözölték az „új magyar énekbeszéd” megteremtését 1936-ban. Bár Fodor Géza véleménye szerint a Hungaroton lemezen Székely Mihály alakításának már csak nagyon halvány visszfényt halljuk, Székely interpretációja a két felvételen – leszámítva a hang- és átélésbeli intenzitást – nem tér el jelentős mértékben egymástól, beszédszerű értelmezése az 1956-os felvételen is jól tanulmányozható.³⁴ Más a helyzet a zenekari részek, illetve Némethy Ella és Palánkay Klára Juditja esetében. Failoni zenekarában, azonkívül, hogy merész dinamikákkal él és helyenként szinte az effektusszerűségig viszi a zenekari hangzást, néhány, a partitúrából és a későbbi interpretációkból hiányzó megoldás is hallható. Ilyen a 21-es próbaszám előtti ütem – közvetlenül Judit megszólalása előtt: „Nagy csukott ajtókat látok” –, mely a partitúrában üres. A későbbi felvételek, így az 1956-os is, követik a partitúrát, Judit szavai előtt szünettel (2. kottapélda). Failoni zenekara azonban az ajtók észrevételének pillanatául nem a csendet választja, hanem az üres ütem 1-én egy nagy, az egész ütemet kitöltő csattanást hallunk.³⁵

2. kottapélda. A kékszakállú herceg vára. A csattanás helye az 1937-es felvételen³⁶

³⁴ FODOR Géza: „Hallgatjuk és csodálkozunk”, *Muzsika* 42/5 (1999), 26. (http://www.muksikalendariurn.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=746, utolsó letöltés: 2017. május 7.). Az említett két felvételt nemcsak közel húsz év választja el egymástól, hanem a készítés körülményei is. A Török Sophie által készített felvétel egy élő előadást rögzített, utóbbi pedig kifejezetten csak hangfelvétel célját szolgálta, ami szintén hatással van az átélés intenzitására.

³⁵ Hogy a zajt cintányér vagy gongütés okozza-e, a felvételen nem kivehető.

³⁶ Béla BARTÓK: *Bluebeard's castle*. Oper in einem Akt von Béla Balázs (Vienna, Universal Edition, 1952), 24.

Hasonló példája hallható az effektusszerű megoldásoknak Kékszakállú „Judit, Judit, ne nyissad ki” szavai után a 6. ajtó kinyitása előtt, szintén egy üres ütemben. Míg az 1956-os felvételen Ferencsik zenekarában a vár sóhajtása a zenekari *glissando* fölött hallható annak zenei vonalát követve, Failoni a zenekari pizzicato utáni üres ütembe helyezi a vár sóhajtását, ami a kórus ajkán mindenféle zenei vonalat nélkülöző sóhajtásként hangzik fel (3. kottapéllda).

The image displays a musical score for the opera 'Bluebeard's Castle' (Kékszakállú herceg vára). It compares two recordings of the 'Judith' scene: the 1956 recording by Ferencsik (left) and the 1937 recording by Failoni (right). The score includes parts for the orchestra (Cl. 1, Csib. 2, Fg. 3, Cor. 2, Cra. 3, Timp., Arpa 2) and the vocal line (Bl., Va., Vc., Cb.). The tempo markings are Adagio (♩=80), Meno adagio (♩=116), and Agitato (♩=120). The 1956 version shows a 'glissando' effect in the vocal line, while the 1937 version shows a 'pizz.' (pizzicato) effect. The lyrics are in German and Hungarian.

3. kottapéllda. A kékszakállú herceg vára. A vár sóhajtása 1937-ben és 1956-ban³⁷

Hasonló a helyzet Némethy Ella esetében is, aki a parlando és a beszédszerűség kedvéért helyenként olyan megoldásokat használ, melyeket a későbbi felvételeken már nem hallhatunk. Ilyen a számos helyen alkalmazott *glissando*, mint például a 65-ös próbaszámnál kezdődő „Ó virágok, ó illatos kert” szövegnél. Palánkay Klára az 1956-os felvételen a kottát követi, Némethy Ella viszont *glissandóval* a d^2 -t kihagyja, a „lat” szótagot már a^1 -n mondja el, inkább emelt beszédhez, mint énekmódhoz közelítve szólamát (4. kottapéllda).

³⁷ BARTÓK *Bluebeard's castle*, 117.

65 a tempo, (andante) ♩ = 72 un poco più largo ♩ = 60

Judit
Judith

espr.

Ach! Oh! Blu - menpracht! vi - ri - gok! Ein Oh! blihen - des Beet! il - la - tos kert!

mf

4. kottapélda. Judit szövege a zongorakivonat első kiadásában³⁸

Hogy ebben az interpretációban nemcsak Székely Mihály, hanem Némethy Ella is szabadon bánt a ritmusértékekkel a beszédszerűség kedvéért, szintén jól hallható az 1937-es felvételen, például a 33. próbaszám utáni szakaszban. Némethy Ella tolmácsolásában itt nemcsak a ritmus változik meg, hanem a frázis bizonyos szakaszai-
ban énekbeszédbe is átvált, szemben a végig a kottát követő Palánky Klárával (5–6. kottapélda).

Jud.
Jud.

Dischbart
Készekűtől

Schrecklich! Schrecklich! Schrecklich!
Ször - nyű! a fe köm - rő - kesi - rőd.
Ször - nyű! Ször - nyű!

Wie - be - klag - ter!
Kék - sza - kál - tól!

Fol - ter - kum - ter, Ju - chh.
É - n Sív - ő - s - ő - s, Ju - chh.

24

cresc. poco a poco

tr. 3

tr. 3

tr. 3

tr. 3

cresc.

5. kottapélda. Judit szövege a zongorakivonat első kiadásában és az 1956-os felvételen³⁹

³⁸ Béla BARTÓK: *Herzog Blaubarts Burg*. Klavierauszug (Wien, Universal Edition, 1921), 38.

³⁹ BARTÓK *Herzog Blaubarts Burg*, 3–24.

Musical score for the vocal line. The lyrics are: Ször-nyű a te kín-zó-kam-rád, Kék-sza-kál-lú! Ször-nyű! Ször-nyű! The score includes dynamic markings *p*, *sf*, and *p*.

6. kottapélda. Judit szólama Némethy Ella előadásában az 1937-es felvételen

Még merészebb megoldást hallhatunk az 59-es próbaszám környékén. Ezt a szakaszt nemcsak végig énekbeszéddel adja elő a művésznő, hanem Failonihoz hasonlóan, az expresszivitás kedvéért kottában nem szereplő megoldással is él: az 59-es próbaszám előtt prózában hosszan felsikolt valahol a d^3 tartományában, melyet *glissandóban* g^2 környékére visz. A koronás ütem, ha pontos metrummal akarjuk leírni, kétszeresére nyúlik, a zenekar hallhatóan kivárja Némethy Ellát. A későbbi felvételeken ez az effektus már nem hallható (7–8. kottapélda).

Musical score for the vocal line. The lyrics are: Áááá! Leg-szeb-bik ko-ro-nád vé - res! The score includes the marking *lunga*.

7. kottapélda. Judit szólama az 1937-es felvételen

Musical score for the vocal line and piano accompaniment. The lyrics are: Die schönste Kro - ne ist blu - tig! Leg-szeb-bik ko-ro-nád vé - res! The score includes markings *lunga*, *Poco agitato* (♩ = 200), and *Più agitato* (♩ = 152). The piano part includes dynamic markings *p*, *mf*, and *f*.

8. kottapélda. Judit szólama a zongorakivonatban⁴⁰

A Failoni–Székely–Némethy felállás kilenc éven keresztül, Failoni Chicagóba szerződéséig változatlan maradt, ekkor a karmesteri pálcát Ferencsik János és Lukács Miklós vette át. 1947-ben megvált a produkciótól az Amerikába távozó Némethy Ella is.⁴¹ Bár mindketten hamarosan visszatértek az Operaházba, a *Kékszakállúba*

⁴⁰ Uo., 37.

⁴¹ „Quo Vadis opera? – hová visz az opera útja?”, *Hazánk* 11/8 (1947. szeptember 12.), 6.

különböző okok miatt már nem álltak vissza.⁴² Judit szerepét időközben Palánkay Klára vette át.⁴³ A felújítás sikerére jellemző, hogy 1937-ben már a British Broadcasting Corporation is folyamodott az Operához a *Kékszakállú* közvetítéséért.⁴⁴ Az előadás eljutott az 1938-as firenzei *Maggio musicaléra* is, ahol szintén nagy sikert aratott.⁴⁵ A Magyar Rádió 1937. december 2-án közvetítette a művet, ezt az előadást rögzítette Török Sophie, ránk hagyva az egyetlen olyan *Kékszakállú*-felvételt, melyből közelebb juthatunk Bartók Béla eredeti, a mű interpretációjáról való elképzeléséhez – egy olyan interpretációéhoz, amelyben méltán ünnepelte az „új magyar énekbeszéd” megteremtését az *Esti Újság*.

IMOLA V. SZÚCS

“New Hungarian recitative” – 1936

A Forgotten Hungarian Opera Recording

The first Hungarian opera recording encapsulates a 1937 radio broadcast performance of Béla Bartók's *Bluebeard's castle*, prepared by Sophie Török (wife of the Hungarian poet Mihály Babits). Though preserved in poor quality on an X-ray disk, this recording is nevertheless a precious source. Conducted by Sergio Failoni, with Mihály Székely and Ella Némethy comprising the principles of Bluebeard and Judit, Bartók himself was engaged with this production. Accordingly, we can glean insights into the composers' performance conceptions from this source, particularly with reference to the contemporary reception in which newspapers remarked upon a “new Hungarian recitative”. The preparation of the first studio production was completed in 1956 – after Bartók's death – and performed by a cast who, save for Székely, had not worked directly with the composer. The 1956 version is conducted by János Ferencsik, with Klára Palánkay as Judit. The earlier recording demonstrates several unusual solutions and intriguing effects, which are no longer perceptible in later performances. This study compares the variations between these sources, examining to what the newspapers referred in 1936 when describing the “new Hungarian recitative”.

⁴² „Kihullott a karmesteri pálcá...”, *Mozi Élet* 2/24 (1947. június 13.), 6. Lásd továbbá SOMOGYI Vilmos: „Sába királynője megérkezett Kaliforniából”, *Világ* 37/720 (1947. október 24.), 4.

⁴³ Palánkay Klára visszaemlékezésében karmesterként Sergio Failont említi, ám amikor Palánkay már tudhatóan átvette Judit szerepét, Failoni nem lehetett a karmester. A beugrásnak tehát valamikor korábban kellett történnie, 1946 folyamán. Vö. VIOLA *Operafejedelmek*, 27.; valamint VÁRKONYI Judit: *A Dívá. Palánkay Klára emlékezik* (Budapest, Európa Könyvkiadó, 2008), 44. Mivel Kálmán Oszkárt nevezi meg partnereként, valószínű, hogy 1946. január 20-án vette át a szerepet, ám a napi plakátokon ezen a napon is Némethy Ella szerepel.

⁴⁴ „Az angol rádió a kékszakállú herceg várát közvetíti Budapestről”, *Az Est* 28/10 (1937. január 14.), 6.

⁴⁵ OLÁH *Bartók és a színház*, 16.